

Végig a Stefánián

egy regény bevezető fejezete

*„...semmi vagy, ha
nem vagy ellenállás...
vesd meg a lábad, az
idő gonosz...”*

Babits Mihály: Ha nem vagy ellenállás – 1936. április

a jéghegyek olvadnak. A tengerszint emelkedik. A szigetekről menekülnek a lakosok. Hajók, repülőik indulnak, nincs úticéljuk. Emelkednek a hullámok. A kontinenseken bombák csapódnak be. Kórházak, iskolák, templomok romokban. Temetetlen holtak. A gátak elszakadnak, homályos tekintettel is keresni minderről hiteles szavakat, a viharok kergette felhők mögül világló csillagfényben, a partok nélküli folyók áradásában a helyek, ahol megvetheti a lábát

ez jó lehet regénykezdetnek, gondolom. Talán. Dossziét veszek elő, fekete filctollal ráírom a borítóra: *Feljegyzések egy regényhez*. Keresem a hiteles szavakat arra, hogy miben élünk. Ezt is leírom egy tiszta lapra, behelyezem a dossziéba

átülök az íróasztalomtól apám rám hagyott tölgyfa karosszékebe. Az ablakon túl, a kertben a cseresznyeфа ágait rázza a szél. Hullanak a fehér virágszirmok, tavasz van

apám germanista volt, egyetemen tanított. A karosszékekben is mindig könyv volt a kezében. Kisiskolás koromban egyszer megkérdeztem, mit olvas. Összehajtotta a könyvet, egyik ujját bent hagyva az oldalon, ahol éppen tartott. Volt egy fényképezőgépem. Csináltam róla fotót. Ül a karosszékekben, ujjá a lapok között, mosolyog

a fénykép az íróasztalom kislámpájának kovácsoltvas talapzatához támasztva a temetésén sokan voltak. Kollégái, tanítványai, barátai. A dékán búcsúztatta.

A tanítványok nevében végzős hallgató. Otthonomban feljegyeztem a szavait

a dékán a humanista szellem védelmezőjeként méltatta. Az oktatói ethosz képviselőjeként. A végzős hallgató arról beszélt, hogy apámtól tanulták, a humanista kultúra, mindaz, amit jelent, már a múlté. Utóvédek vagyunk, jelentette ki apám, mondta a hallgató, a szavak elvesztették az értéküket, általános a zavar, repkednek a hamisítások, őrizzük a könyveket, vigyük magunkkal a szellem szigeteire, jegyeztem fel a két búcsúbeszédet, elhelyeztem a lapot a dossziéba, apám a kislámpa fényében a fotójáról rám mosolygott

ötvennégy éves vagyok. Egyedül élek. A házasságom tönkrement. Kihűlt. Így éreztük mind a ketten. A feleségem nem értette a mániáimat, hogy keresek... szavakat... hiteleseket

a szélzúgás erősödik. Mintha tenger morajlana. A kerti cseresznyefa virágai peregnek. Az ablakpárkányomra is sodródna. A karosszékhez támasztva sétabot. Könnyű, elegáns, csontfejú. Nyitom az ablakot. Lesöpöröm a bottal a párkányra hullott szirmokat

a sétabot a nagyapámé volt. Ő hagyta apámra, apám rám. Nagyapám a központi nagy nyomdában dolgozott. Mettőrnék hívták. Azon a majd' hetven év előtti október végi estén az egyik egyetemi lapot tördelte, mesélte apám. A fiatal szerkesztőnek munkája közben feltelefonáltak az államvédelmisekkel őrzött portáról, küldöttség érkezett, fel akarnak menni, ha a szerkesztő vállalja a felelősséget, egyikük felmehet a szedőterembe. A szerkesztő lement, feljöttek, így mesélte nekem a nagyapád, mesélte apám. A küldött forradalmi kiáltványt hozott az egyetemről. Ki kell nyomtatni a lapban, ez az egyetemi nagygyűlés határozata. A fiatal szerkesztő elolvasta, mesélte apám, odament a részlegvezetőhöz, jött még anyag, ezt is ki kell szedetni. A részlegvezető rápillantott a kiáltványra. Csak nem gondolja, hogy én ezt engedélyezhetem. Az egyetemi fiatalság határozata, erősködött a szerkesztő. Ha talál rá gépszédőt... A szerkesztő sorra járta a szedőket. A negyedik vállalta. Fémtálcán vitték az ólomsorokat nagyapádhoz. Olvasta. Nagy balhé lesz ebből, súgta a szerkesztőnek, de átvette, a hirtelen mozdulattól lecsúsztak az ólomsorok a tálcáról, lehajolt értük, akkor roppant meg a dereka. Másnap megszólaltak a fegyverek. Nagyapád hetekig feküdt. Mikor lábadozott, a bátyjától, az én nagybátyámtól kapta ezt a sétabotot. Nagyapád megőrzött néhány újságot, fotót azokból a napokból

apám nemcsak a maga, a nagyapám emlékeit is rám hagyta. Az újságokat, fotókat fiókomban őrzöm. Néha előveszem, nézegetem. Mintha a lapokról, a fotókról morajlás érkezne. Az utcán széltől szovjet lánctalpas. Körülötte fegyveres fiúk. A járdákon nézelődők. A házak ablakai betörve. Romok. Holttestek csomagolópapírral takarva. Olyan az egész, mint egy filmképsor, fikció, pedig valóság volt

nagyapád testvérbátyja, akitől a sétabotot kapta, fess ember volt. Fess, ez régimódi szó volt apámnak is, de megjegyezte, a múltat jelentette számára. Nagyapád bátyjának jómódú felesége volt. Női ruhaszalont vezetett. A nagybátyám csokornyakkendőben, tweedzakóban fogadta a vendégeket. Teával, aprósüteménnyel kínálta őket. Szeretett sétálni, leginkább a Stefánián. Apám, még kisfiú koromban, egyszer magával vitt, fogta a kezemet, végig a Stefánián, a ráhagyott családi emlékekről mesélt, a konfliktusokról, volt egylovas, kétlovas. Erről dalocska is született, mesélte a kezemet fogva apám, dúdolgatta

az volt a mániám, végig sétálni a Stefánián, egy fess fiákeren és a gomblukamban virág terem. Te szép platános út, hangos esti szélben a fülemben sűg. Ringat a napsugár, ringat a holdsugár, egy szép fiákeren vidám a nyár

az íróasztalom mellett kis asztalkán a gépem. Végigfutok az internet friss híreiről, háborúk, terrorakciók, menekülők, diktatúrák tombolása. Ha sétálgatok, mindig eszembe jut valami, nem csak a dalocska, a konfliktusok, a pettyes csokornyakkendő, az eltűnt idő jelenemben egymásra rétegződő foszlányainak nyomában járok

ezt az érzésemet is feljegyzem, tiszta lapra, a dossziéba helyezem

végzős gimnazista voltam, a Stefánián a forgalmas keresztút után a második vagy harmadik épület első emeletén volt a *Filmlapok* szerkesztősége. A nagy hall-

ban lehetett a régi példányokat is olvasgatni. Felfedeztem Francis Ford Coppola *Apokalipszis most* című filmjéről egy tanulmányt

a múlt század hatvanas éveiben játszódik a film, a vietnámi háborúban. Az amerikai titkosszolgálat tisztje parancsot kap, ölje meg a hatáskörét túllépő tiszt-társát. Helikopterraj élén indul az utasítást végrehajtani, olvasom a tanulmányban. Mikor az utolsó soroknál tartok, bejött a szerkesztői irodából egy hölgy. Magas, figyelmes tekintetű, megkérdezte, érdekelnék-e a filmek. Érdekelnék, feleltem, ennek a tartalmát értem, a címben az apokalipszist is, erről tanultunk, de mit jelent a végén a *most*? A rendező kitágítja az időt, magyarázta a szerkesztő asszony, a teret is minden háborúra, a mindenkori világhelyzetre, bárhol történhetnek apokaliptikus események, a múltban, jelenben, jövőben, az a rendező célja, hogy a film nézője érezze: *most*

később az interneten többször végignéztam a filmet. Figyeltem a tiszt tekintetét, miközben a parancsot kapja, miközben a helikopterraj élén útnak indul, miközben szórja a bombákat. Olyan a tekintete, mintha italos volna. Kába. Jönnek a helikopterek. Zúgnak. Lent robbannak a bombák, gyerekcsoportok, asszonyok menekülnek, égnek az épületek, közben a szerkesztő asszony tekintetét is látom. Magyarázat közben felcsúszott a blúza az egyik karján. A csuklója fölött tetovált számok. A haláltáborokról hallottam. Apám is magyarázott róla, könyveket is elém tett. Tudtam, mit jelentenek a tetovált számok. A szerkesztő asszony nem húzta vissza a karját. Láta, hogy látom a tetoválást. Mosolygott. Megsimította az arcomat

elmondtam a találkozást a szerkesztő asszonnyal apámnak. Apám néha elolvasta a diáknovelláimat. Javított. Minden szónak jelentősége van, mondta. A feleslegesek a papírkosárba, a hitelesek maradjanak. Igen... igen... mondogatta, miközben a beszámolómat hallgatta, a művészet célja, úgy szólaljon meg szavakkal, képekkel, zenével, hangokkal, hogy amiről megszólal, az bárhová vezet az időben, akár a messzi múltban, akár távoli térségekben, úgy szóljon, hogy az olvasó, a néző azt érezze, abból a világból szól, ahol él, a valóság formája a művészetben a fikció, a fikció sűríti a valóságot, érted?... ezt magyarázom, mondta, a hallgatóimnak is, vegyünk egy példát, folytatta

leemelte a polcáról Albrecht Dürer albumát. Felnyitotta. Figyelj, mondta, a tizenötödik-tizenhatodik század fordulóján terjedt a félelem, eljött a világvége. Háborúk, járványok. Voltak, akik már csak a csodában hittek. Mások a jobb jövőről álmodoztak. Azokban az időkben, folytatta apám, készítette Albrecht Dürer a metszeteit. *A négy lovas* is. Fellapozta az albumban a metszet képét. Az első sorban, nézd, mesélte, rozzant gebén a halál emeli vasvilláját. A második a mérleget, az ítékezés jelképét lobogtatja, a következő a kardját emeli, a negyedik az íjat feszíti. A lovak halottakon taposnak. A menekülőkkal is végeznek a lovasok. Messziről jöttek. A múltból. Feltartóztathatatlanok

a Dürer-albuma ma is a polcomon. Íróasztalom szélén, az ugyancsak apámtól rám hagyott üveglap alatt a kézírásával: „A tömegek megszervezhetőek, s kiderül, hogy még hálásak is a megszervezésükért, tekintet nélkül arra, hogy az milyen szellemű, még ha az erőszak szelleme is hatja át.” Thomas Mann ezerkilenc-

százharmincban írta, Hitler hatalomra jutása előtt három évvel. Ha munkába kezdek, mindig magam előtt látom

feljegyzem, hogy a Stefánián már régen nincs szerkesztőség, nincs szerkesztő asszony, de a tekintete velem maradt. Ha régi fotó kerül elélem a haláltáborokban fegyencruháshoz nőkről, próbálom közöttük felfedezni az egykori fiatal lányt, a tevénytak között. Hallom közben a helikopterek morajlását

ezt is feljegyzem

elhelyezem a lapot a dossziémban

újra végigsétálok a Stefánián. Kezemben nagyapám sétabotja. Pontosabban testvérbátyja botja

a követségi épületek előtt kettőzött rendőrőrség. Dúdolgatom a régi slágert. Elképzelem a konfliktusokat

a messzeségből morajlás

hullanak a kora őszben az út menti fákról a sárga levelek

a Liget közeli járdaszélen öreg könyvtár üldögél összecukható széken. Előtte asztalkán könyvhalom. Vagy tucatnyian válogatnak a példányok közül. Türelmesen várakoznak. Beállok a sor végére. Megvárom, amíg az asztalkáig érek. Kiemelem egy-egy kötetet. Az öreg árus figyel, amint lapozgatom. Elmosolyodik. Úgy emlékszem, mondja, már találkoztunk, a régi boltban. Elővesz egy füzetet. Megvan a címe is, mondja, a többieké is megvolt. Mindig feljegyeztem a törzsvásárlók címeit

a régi bolt a folyó közelében. Mindig a pult mögött ült. A pénztárt is kezelte hullanak a falevelek. Az öreg árusra is, a könyvekre is, kiemel egy kötetet, nyújtja, olcsón adom, mondja. Egyik kezembe a sétabot, a másikban a könyv. Ajánlom, mondja az árus. Figyeli, ahogy nézem a borítót

festmény a tizenötödik század végéről. Dürer akkoriban készítette *A négy lovast*, gondolom. A kép címe: *Citadella*, a festő neve ismeretlen. Háromemeletes körformájú építmény. Alul kapusor, feljebb ablakok, mindegyik nyitva. A római Colosseumra emlékeztet. Elképzelem, hogy a kapukon túl, a porondon foglyok, rabszolgák küzdenek, a közönség őrjöng, öld meg!, ordítják. Az épület előtt két oszlop. Az egyik széttárt karú alak. Talán angyal. A másikon egy szemlélődő. Az oszlopok között férfiak menete. Az egyik kapu felé tartanak. Elképzelem, hogy belépnek, talán a küzdőterre, talán a nézők közé

éjjel álmomban megjelennek. Közöttük lépek, haladok velük a kapu felé, sétapálca van a kezemben. Felriadok. Nem tudok újra elaludni. Átülök a karosszékekbe, nyitom a vásárolt kötetet, *Az Ember Városa*. Olvasom a kezdő mondatokat: Európa napkorszakának vége az 1940-es év nyara napfordulójának elejére esett, amikor a kontinenst előzönlötték a náci hadak. Franciaország elesett, darabokra hullott. A Földközi-tenger térségét pedig a fasizmus kalózái vették tűz alá. Ha keletre vetjük tekintetünket, ugyanilyen lehangoló látványban van részünk, az oroszországi sötétségtől Kínáig.

Az Óvilág, ahol atyáink nyugszanak, ami számunkra minden élet és fény forrása, olyan katasztrófa előtt áll, amihez fogható még nem jegyeztek fel az emberiség történetében. Hiszen a hunok támadása, akár a forgósél, gyorsan elvonult. A középkor barbárjai mohón szívták magukba Krisztus és a római egy-

ház tanítását. Mai utódaik előtt azonban semmi sem szent, csak egyetlen törvényt ismernek: azt, hogy a hatalom felette áll minden törvénynek. A béke pedig, amit ajánlanak, rémisztőbb még a háborúnál is. Ez a béke még az utolsó menedéktől is megfosztana minket. Karja elég hosszú ahhoz, hogy elérje még a sivatagban meghúzódó remetét is.

Tizenhét hírneves író, tudós közös nyilatkozata ez, olvasom, ezerkilencszáznegyvenben jelent meg, a demokrácia védelméről, a fasizmus terjedéséről szolt.

A végső szöveg megfogalmazója Giuseppe Antonio Borgese olasz író, egyetemi tanár volt. 1931-ben emigrált Amerikába. Megismerkedett a már évek óta emigrációban élő Thomas Mann-nal. Barátságot kötöttek. Ott volt, mint leírja, azon a vacsorán, amin Thomas Mann-nál vendégeskedett Hermann Broch is, aki vacsora után felolvasta készülő regényének, a *Vergilius halálának* zárósorait

felállok a karosszékemből, leemelem a könyvespolcra a három és fél évtizeddel később magyarul megjelent regényt, újabb fél évszázad után. Elképzelem a vendégek tekintetét, amint Hermann Broch olvassa a regénybefejezés első változatát, az egykori morajlás felszállt a jelenbe, folyékony egyidejűség lett, minden képek előképe, mert az idő gyűrűje összezárult és a vég volt a kezdet, a morajlás tovább tartott és felzendült a fény és a sötétség, hatalmasan és parancsolóan, mindent újratereztve, a vég a kezdetekhez illeszkedett, nem tudta mindezt rögzíteni, mert megragadhatatlan, kimondhatatlan volt, túl volt a nyelven

elképzelem, hogy Broch lassan emelte fel a fejét a kéziratáról. Körülnézett. A vendégek hallgattak. Thomas Mann is. Talán arra gondolt, képzelem, hogy tíz éve arról írt, ahová évtized múltán a világ jut majd. *A József és testvéreinek* dolgozott. Mélységes mély a történelem kútja, elképzelem, hogy Broch felolvasása után a hosszan tartó csöndben megszólalt, Hermann, mondhatta, te is szavakat találtál arra, ami túl van a nyelven

másnap feljegyeztem a Nyilatkozat néhány mondatát. Dossziémba csúsztattam. Átsétáltam a Stefániára, megköszönni az árusnak a könyvet. Vittem a sétabotot. Mindig viszem, ha a Stefániára indulok

az út végéről, az egykori víztorony felől morajlást hozott a szellő. Az új követések előtt váltották egymást a rendőrök. Érkezett egy magasrangú tiszt. A járőrök megálltak, figyelték az utasításait

erősödött a morajlás

az öreg könyvárus ugyanott ült, a sarkon, közel a Ligethez, ahol az előző napon. Előrehajolt, mintha védené a könyveket. Most is sokan várakoztak. Beálltam a sor végére, utánam már nem jött senki

a morajlás közeledett. A rendőrök felsorakoztak az épületek előtt

az árus felállt. Igazgatta a szemüvegét. Meghajolt előttem. Én is meghajoltam tetszett a könyv, uram?

tetszett. Azért jöttem, hogy megköszönjem

fontos könyv, gondoltam, hogy érdekli, ezért ajánlottam

miből gondolta?

változott a tekintete. Mintha a múltban kutatott volna, miközben a közeledő tömeg morajlását hallotta és a felsorakozó rendőröket figyelte

a címlistámról olvastam, uram, hogy milyen könyvek érdeklík. Elég sűrűn járt a boltban. Közel a folyóhoz, a hídhöz. Szemben a színház

mosolygott

én is mosolyogtam

hogy került ide?, kérdeztem.

hosszú történet, uram. Gimnazista koromban sokat olvastam az iskola könyvtárában. Az orosz klasszikusokat, Dosztojevszkijt, Csehovot, Puskind. Érettségi után tanuló lettem a könyvesboltos szakmában. Később eladó. Ha nem volt éppen vevő, olvastam ott is. Elvégeztem néhány tanfolyamot. Egy társammal közös tulajdonba vettük a boltot

hogy került ide a Stefániára?

megvásárolták az épületet, ahol a bolt volt, egy külföldi üzletlánc. Átépítették. A társammal elosztottuk a könyvállományt. A kisebb rész került hozzám. Otthon tartom a polcaimon, meg papírdobozokban. A közelben lakom. Itt a sarkon árusítgatok. Ez a napi szórakozásom. Reggel tízkor kihozzuk a könyveket az unokámmal, van egy öreg kocsija. Két órákor értem jön. Most min dolgozik, uram?

szavakat keresek. Mindenre lehet használni a szavakat

valóban, uram

van egy dossziém, abba gyűjtöm a történeteket

két óra után ebédelek. Szeretek főzögetni

mi van, ha nem jön az unokája?

jön... ki kell várni

a tömeg az út vége felől közeledett. A mellékutcákból kisebb csoportok csatlakoztak

előbb kellett volna észrevenni, uram

mit?

ezt... amiben vagyunk...

nem éhes, ha késik az unokája?

késik, de jön, szereti a könyveket... majd mindent ráhagyok

hány éves a fiú?

huszonnégy múlt... szép sétabotja van, uram... érdekes a csontfeje

családi emlék

már parkol az unokám, csak pár percet késett

a fiú futva érkezett a kocsitól

minden rendben, nagyapa?

minden

voltak vevők?

voltak... az egyik törzsvásárló is, benne van a címjegyzékünkben, ügyvéd.

Magas, érdeklődő, barátságos

emlékszem rá

leírásokat keres a középkori boszorkányperekről, azt mondta, a munkájához kellene

megpróbálhatom, nagyapa, talán sikerül felkutatni valamit

a fiú hozzám fordult

az úr még vásárolna?

megköszönni jöttem, amit tegnap vásároltam, nagyon érdekes
az úr is törzsvásárló, mondta az árus
a fiú meghajolt
nyújtottam a kezemet
ha fiatalabb lennék, én is velük mennék, mutatott az árus a tömegre
a menet első sorai rendezettek voltak, utánuk hullámzottak a vonulók, a járdán várakozók közül néhányan csatlakoztak, a táblákat emelők mellém értek, erősödött a morajlás, engem is magukkal sodortak, hátrapillantottam, az árus mosolyogva integetett, próbáltam megőrizni a látványt, a táblákat, a morajlást, együtt lépve az élen haladókkal, elértük a Ligetet, a játszótéren gyerekek labdáztak, közeledtünk a térhez, magamhoz szorítottam a sétabotot, figyelmeztető parancsszavak hangzottak a tömegoszlatásról, a felsorakozott rendőrökön sisak, páncélmellény, a kezükben gumibot, az utánam jövők nekiszorítottak a rendőrsorfalnak, védekezésül magam elé emeltem a sétabotot, nekinyomtak az egyik páncélozott mellényűnek, három sisakos közrefogott, kicsavarták kezemből a botot, bilincs szorította a csuklómat